

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 7, SAYI 14, BAHAR 2021

Meral KINAYTÜRK

Süleyman Demirel Üniversitesi
Erasmus Kurum Koordinatörlüğü
Isparta/TÜRKİYE
meralkinayturk@sdu.edu.tr
ORCID

**HÂFİZ DİVÂNINDA SEVGİLİ
VE SEVGİLİNİN YÜZ VE
YANAK GÜZELLİĞİ ÜZERİNE
YAPILAN BENZETMELER**

COMPARISONS ON THE FACE AND
CHEEK BEAUTY LOVER'S AND LOVER
IN THE HÂFİZ DİVÂN

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 22.12.2020	Received Date: 22.12.2020
Kabul Tarihi: 03.02.2021	Accepted Date: 03.02.2021
Yayınlanma Tarihi: 30.04.2021	Date Published: 30.04.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Kınaytürk, Meral, "Hâfız Divânında Sevgili ve Sevgilinin Yüz ve Yanak Güzelliği Üzerine Yapılan Benzetmeler", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 7, Sayı 14, Bahar 2021, s. 282-296.

Kınaytürk, Meral, "Comparisons on the Face and Cheek Beauty Lover's and Lover in the Hâfız Divân", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 7, Volume 14, Spring 2021, p. 282-296.

10.28981/hikmet.845436

Meral KINAYTÜRK

**HÂFİZ DİVÂNINDA SEVGİLİ VE SEVGİLİNİN YÜZ VE YANAK GÜZELLİĞİ
ÜZERİNE YAPILAN BENZETMELER**

COMPARISONS ON THE FACE AND CHEEK BEAUTY LOVER'S AND LOVER IN THE
HÂFİZ DİVÂN

ÖZ

Klâsik Türk Edebiyatında sevgili, değer verilen, her şeyden üstün tutulan bir güzellik unsuru olarak idealize edilmiştir. Güzellikte hiçbir benzeri olmayan sevgili, güzellik mülkünün sultanıdır. Birçok konunun merkezinde hep sevgili vardır. Klâsik Türk Edebiyatının vazgeçilmez unsuru olan sevgili güzelliğin zirvesi olarak algılanır.

Sevgilinin güzellik unsurlarından üzerinde en çok durulan vasıflarından biri de yüzü ve yanağıdır. Yüz, âşığı en fazla etkileyen uzuvlardan birisidir. Âşık, sevgilinin yüzüne bakmaya doyamaz. Onun yüzü o kadar parlak ve nurludur ki âşığın gözleri bu güzellik karşısında kamaşır. Öyle ki Klâsik Türk Edebiyatında sevgilinin yüz ve yanağı, herhangi bir güzellikle karşılaştırılmayacak kadar değerlidir.

Yüz ve yanak tek bir unsur değil, birçok unsurun bir arada bulunduğu genel bir yerdir. Şekli, rengi, parlaklığı ve güzelliği sebebiyle en çok dikkat çeken güzellik unsurudur. Bu özellikleri nedeniyle âşığın gönlünü çelen, onu kendine bağlayan bir cazibe kaynağıdır. Bu çalışmada Hâfız Divânı ve Klâsik Türk Edebiyatında sevgilinin yüz ve yanak mazmunlarında yer alan görünüşler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Hâfız-ı Şîrâzî, Divân, Sevgili, Yüz, Yanak.*

ABSTRACT

It has been idealized as a beloved, valued, above all-important beauty in Classical Turkish Literature. The lover, who has no analogues in beauty, is the sultan of the beauty estate. There are always lovers at the center of many topics .The lover that is essential element of Classical Turkish Literature is perceived as the pinnacle.

One of the most emphasized qualities of the lover's beauty elements is her face and cheek. The face is one of the limbs that affects the most. The lover cannot get enough of looking at her lover's face. Her face is so bright that the eyes of the lover are laundered in the face of this beauty. So that, in Classical Turkish Literature, the face and cheek of the lover is too valuable to be compared with any beauty.

The face and cheek is not the only factor, it is generally a place where many elements simultaneously remain together. The most noticeable element due to its shape, colour, brightness and beauty. In view of these features, the lover is charmed and falls in love by the beauty of cheek. In this study, tried to be determined in revealed of Hâfız Divân and Classical Turkish Literature the lover's face and cheek.

Keywords: *Hâfız-ı Şîrâzî, Divân, Lover, Face, Cheek.*

Ber dûhte'em dîde çu bâz ez heme âlem

Tâ dîde-i men ber ruh-i zîbâ-yi tu bâz est

(G. 40- 7)

1. Giriş

Klâsik Türk Edebiyatı, Türker'in Müslümanlığı benimsemesinden sonra ortaya çıkan müşterek İslâm Medeniyetinin edebi manadaki yansımaları olan, Arap ve Fars edebiyatlarından mülhem bir edebiyattır (Akün, 1994: 389). Divân edebiyatı kavramı, özellikle Fars olmak üzere Arap edebiyatlarının geniş anlamıyla estetik kaideleri üzerine kurulmuş edebiyatı içine almaktadır (Çavuşoğlu, 1986: 10). İslamiyet'in kabulüyle birlikte yeni bir kültür ve medeniyet içerisine giren Türkler, bu yeni dinin savunucusu, aynı zamanda hayatlarında büyük bir değişim ve gelişime, hatta köklü bir medeniyetin oluşumuna neden olmuştur (Yıldız, 2004: 159).

İslâm'ın İranlılar ve Türkler tarafından kabul edilmesiyle başlayan bu süreç uzun yıllar boyunca devam etmiştir. İran'da hüküm süren hanedanların çoğunun Türk soylu olması ve Fars edebiyatının önemli şahsiyetlerinden bazılarının Türk kökenli olması Fars edebiyatında Türk kültürünün izlerini bırakmasına ve Fars edebiyatının şekillenmesine yardımcı olmuştur (Kara, 2017: 42-43).

Estetik anlayışını ve temel kaidelerini İslam kültüründen alıp Arap ve İran şiirinden etkilenen, özellikle Fars Edebiyatını büyük ölçüde kendisine örnek almış olan Klâsik Türk edebiyatı, köklü ve zengin bir edebiyattır. Yıllar içerisinde birikerek ilerleyen Klâsik Türk edebiyatı, birçok şairin yazmış olduğu eserlerle gücüne güç katarak günümüze kadar ulaşmıştır. Genel itibarıyla sevgili ve sevgilinin güzelliği üzerine yazılmış olan gazeller, divânlar temelde geleneğin öngördüğü yolda ilerlerken türlü hayal ve teşbihlere de yol açmıştır. Yıllar içerisinde kalıp haline gelmiş olan bu benzetmeler Divân şiirinin oluşumunda önemli bir role sahip olmuştur (İşçi, 2017: 1). Bu çalışmada ise bu dönemin ünlü şairlerinden birisi olan Hâfızın Divânında yer alan sevgilinin yüz ve yanak güzelliğine dair hangi teşbihlere yer verdiği üzerinde durulacaktır.

Fars ve Klâsik Türk Edebiyatında en önemli yeri sevgili teşkil etmektedir. Merkezde hep sevgili vardır ve bütün olaylar sevgili çevresinde şekillendirilir. Amaç sevgiliyi, sevgilinin güzelliğini ve güzellik unsurlarını yüceltmektir (Armutlu, 2014: 1). Yapılan Hâfız Divânı çalışmasına bakıldığında diğer Klâsik dönem şairlerinin çoğunda olduğu gibi üzerinde en fazla durulan unsurların başında sevgilinin yüz ve yanak güzelliği olduğu görülür. Hafız Divânını seçmemizdeki amaç, Klâsik Türk şairleriyle Hâfız arasındaki teşbihler ve mecazlar konusunda, sevgilinin yüz ve yanak unsurları ekseninde, farklılıklar veya benzerlikler bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. Klâsik Türk Edebiyatı üzerindeki etkilerinden biri de sevgili tipi ve onun değişmez özellikleridir.

2. Hâfız Divânı'nda Genel Olarak Sevgili Tipi

Klâsik Türk Edebiyatında âşık, rakip, zahit gibi (Tuğluk, 2010: 542) tipler arasında yer alan sevgili, şairlerin başkahramanıdır (Gönel, 2010: 208). Klâsik Türk edebiyatında genelde anlatılmak istenen hep sevgilidir ve olaylar sevgili çerçevesinde şekillenmektedir (Akün, 1994: 415). Çünkü o, aşkın en önemli karakteridir. Güzele ve güzelliğe ait ne varsa hepsini kendisinde toplar, yüce bir varlıktır, akılları baştan alır, güzelliğiyle hem dert hem de dermandır (Özcan, 2012: 163). Sevgili; beşerî özellikleri dışında taşıdığı sembolik anlamlarla şiiirlere renk katar (Gökcan Türkdogan, 2011: 113). Klâsik Türk Şiirinde son derece önemli yeri bulunan sevgili (Pala, 2012: 415), Hâfız Divânında da geniş şekilde tasvir edilmiştir. Gül, hükümdar, Şah, Padişah, Sultan, Perî, sâkî vb.kelimeler sevgili için kullanılmaktadır. Sevgili, vefasızdır, zalimdir, acı ve ızdırap verici gibi özelliklere sahiptir. Âşığın canına kasteder, zulüm ve eziyet eder, merhametsizdir, sebepsiz yere cevri ü cefâ eder. Âşığın ağlaması, feryat etmesi sevgili için zevk verici bir şeydir. Fakat ne olursa olsun âşık, bu durumdan şikâyetçi değildir; çünkü o gerçek bir âşıktır, böyle bir derdin sona ermesini istemez (Pala, 2012: 415). Sevgili, âşığın bu duyguları karşısında bilmezden ve görmezden gelme gibi davranışlarıyla temayüz etmiştir.

Sevgili, Klâsik Türk Edebiyatında olduğu gibi, Hâfız Divânında da aşkın en dikkate değer kahramanlarından birisidir. Divân'da sevgili, bazen, herhangi bir benzetmeye konu edilmeden zikredilmiştir¹.

Cân bîcemâl-i cânân meyl-i cihân nedâred

Herkes ki in nedâred, hakkâ ki an nedâred (G.126-1)

Âşığın yaşama sevinci sevgilinin güzel yüzünü görmektir. Âşık için onun olmadığı yerde mutluluk yoktur.

Rüzgâr (Batislam 2002: 96), Klâsik Türk Edebiyatında olduğu gibi, Hâfız'da da âşıkla sevgili arasındaki haber getirip götürten en önemli vasitalardan birisidir.

Ey bâd, eger be gulşen-i ahbâb bogzerî

Zinhâr arze dih ber-i cânân peyâm-i mâ (G.11-5)

Örnek beyitte şair, rüzgârdan eğer sevgilinin gül bahçesine girerse ona kendisinden bahsetmesini istemektedir.

2.1. Hâfız Divânında Sevgili İle İlgili Benzetmeler

Hâfız Divânında sevgili en fazla “gül, hurî, hükümdar, şah, padişah, peri, sâkî, sultan” istiareleriyle karşılanmıştır.

¹ Diğer beyit örnekleri için bkz. G. 1-3, G. 340-2, G. 367-3.

2.1.1. Gül

Klâsik Türk Edebiyatında, gül, sevgiliyi karşılayan en önemli unsurlardan birisidir. Sevgilinin gül olarak nitelendirilmesinin sebebi; onun güzel, nazlı, narin, vefasız olması, diğer taraftan dikenlerinin bulunması ve bülbülün âşık olarak düşünülmesidir (İpek, 2008: 15). Genellikle bülbül kimliğindeki âşık, gül bahçesinde karşısında durup ötmek suretiyle güle serenat yapar (Özkan, 2005: 34). Hâfız için de gül, sevgiliyi karşılayan bir unsurdur.

Ey **gul** be şukr-i anki tu'î pâdişâh-i husn

Bâ bulbulân-i bîdil-i şeydâ mekun gurur (G.254-2)

Sevgili, güzellik padişahı olmanın yanında, bülbül kimliğindeki âşığın gülü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ey **gul-i** hoşnesîm-i men, bulbul-i hîş râ mesûz

Kez ser-i sıdk mîkoned şeb heme şeb duâ-yi tu (G. 411-2)

Âşık, güzel kokulu gülünden nameler yağdıran bülbülünü yakmamasını ister çünkü o, sâf bir gönülle her gece sabahlara kadar dua edip durmaktadır.

2.1.1.1. Hükümdar (Şah, Padişah, Sultan)

Klâsik Türk Edebiyatında sevgili, her şeyden evvel gönüller sultanıdır. O, saçları, kıyafeti ve dış görüntüsüyle bir hükümdarı² çağrıştırır (Aksu, 2017: 333). Ayrıca, bir padişah gibi erişilmezdir, yeterince ilgi göstermediği âşıkları kendisine kuldur (Sefercioğlu, 2001: 135). Klâsik Türk şairlerinde olduğu gibi, Hâfız için de sevgili, sultandır³.

Ey **pâdişeh-i** hûbân, dâd ez gam-i tenhâ!

Dil bîtu be cân âmed; vakt est ki bâz âî (G.493-1)

Sevgili olmadığı zaman canı burnuna gelen âşık için onun yokluğunda her şey değersizdir.

Der ovci- nâz u ni'metî ey **pâdişâh-i** husn

Yârab mebâd tâ be kıyâmet zevâl-i tu! (G. 408-3)

Güzellik padişahı olan sevgili, kendisine naz edip kayıtsız kalsa da âşık, onu sevmekten vazgeçmemekte, her daim hayatta olmasını dilemektedir.

Ger ez **sultân** tama' kerdem, hatâ bûd

Ver ez dilber vefâ costem, cefâ kerd (G.130-5)

Âşık, sultan sevgiliden kendisini üzmemesini, vefa göstermesini, sevgisine karşılık vermesini istemekle beraber, esasen vefasız sevgiliden bunları istemenin

² Hükümdar-sevgili ilgisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Tanpınar, 2012: 28.

³ Diğer beyit örnekleri için bk. G. 6-1, G. 33-3, G. 76-7, G. 77-3, G. 123-9, K. 8-1.

bir hata olduğunu da bilmektedir. Sultandan daha çok istediği ve vefa aradığı için hata etmiştir.

Goftem: Ey **sultân-i** hûbân! Rahm kun ber in garîb

Goft: Der donbâl-i dil reh gum koned miskin garîb (G. 14-1)

Âşık güzellerin sultanı sevgiliden kendisine acımasını istemektedir. Fakat sevgili onun için “zavallı garip, gönül kendisine göre hareket etmektedir, eğer gönül peşine düşerse yolundan çıkabileceğini” söylemiştir.

*Futâd der dil-i Hâfız hevâ-yi çun tu **sehî***

Kemîne zerre-i hâk-i der-i tu bûdî kâc (G. 97-8)

Hâfız’ın arzusu, sultan sevgilinin kapısında toz zerresi olup onun ayakları altında kalmaktır.

2.1.1.2. Huri, Perî

Klâsik Türk Edebiyatında sevgili, cennet varlıkları olan huri ve bir peri gibidir. Onlar kadar, hatta onlardan daha güzeldir. Sevgilinin güzelliği ile özdeşleşmiş olan bu varlıklar gibi gözle görülmez (Çavuşoğlu, 2001: 110). Bu mefhumlar Hâfız Divânında da sevgili için kullanılan istiârelerdir⁴.

Âşık u rindem u meyhâre be âvâz-i bulend

Vin heme mansab ez an **hûr-i** perîveş dârem (G. 326-2)

Âşık, “âşık olduğunu, rind olduğunu ve şarap içtiğini” yüksek bir sesle ilan etmektedir. Ve bütün bu rütbe ve mevkileri o peri gibi hurinin sayesinde nail olmuştur.

Hûrilerin, perîlerin işveleri latif olur ama

Güzellik ve letâfet dediğin filanda vardır. (G. 125-2)

Âşığa göre hurilerin ve perîlerin işveleri de latiftir fakat tüm güzellik ve letâfet sevgilinin kendisindedir.

Perî nihufte ruh u dîv der kirîşme-i husn

Besûht dîde zi hayret ki in çî bul’acebîst (G. 64-2)

Peri kadar güzel olan ve göze görünmeyen sevgili ile âşık arasına giren ve kuvvetle muhtemel rakibi karşılayan bir şeytan figürü vardır. Âşık, bu durum karşısında ne yapacağını bilemez.

An yâr kezû hâne-i mâ cây-i perî bûd

Ser tâ kademeş çun **perî** ez ayb berî bûd (G. 216-1)

⁴ Diğer beyit örnekleri için bk. G. 77-8, G. 79-1, G. 82-1, G. 147-3, G. 187-2, G. 188- 3, G. 194-1, G. 317- 4, G. 338- 7, G. 326-2, G. 375- 3, G. 399-4, G. 412-6, G. 421-5, G. 433- 8, G. 436- 3, G. 437-1

Varlığı ile âşığın evini peri sarayına çeviren o sevgili tıpkı periler gibi baştan aşağıya kusursuzdur.

2.1.1.3. Sâkî

Klâsik Türk Edebiyatında, bezmin en önemli kahramanlarından biri sâkîdir (Taş, 2013: 8). Son derece güzel olan sâkînin görevi içki dağıtmaktır. Genellikle sevgilinin yerini tutar, bazen âşık bazen sevgili olur, Bazen de sadece meclise içki dağıtır, meclislere neşe ve canlılık verir. Âşığın sarhoşluğu içkiden değil, onun güzelliğinden kaynaklanır. Sâkînin hâl ve tavırları âşığı mest eder. Sevgiliden istenen her şey ondan da istenir (Canım, 2017: 14). Sâkî, Hâfız Divânında da sevgili için bir istiâre durumundadır⁵.

Sâki çemen-i gul râ bîrûy-i tu rengî nîst

Şimşâd hurâmân kun tâ bâg biyârâf (G. 493-7)

Uzun boylu sâkî olmadan gül bahçesinin hiçbir güzelliği yoktur. Zira buraya güzellik katan odur.

Men ez çeşm-i tu ey sâkî herâb oftâde'em lîken

Belâf kez habîb âyed, hezâreş merhabâ goftîm (G. 370-3)

Sâkî sevgilinin gözlerinden harap olup yıkılan âşık, ondan gelecek her türlü belaya razıdır.

2.2. Yüz ve Yanak (Rûy, Ruh, İzâr)

Klâsik Türk Edebiyatında yüz, her yönüyle güzelliğin zirvesi olarak algılanmakta; sevgili için kullanılan kavramların en başında gelmekte olup “çehre, cemâl, rû, rûy, didâr”; yanak ise, “ruh, ruhsâr, hadd, ârız” gibi kelimelerle karşılanmış ve sevgilinin güzelliğini tamamlayan yüz tek bir unsur olarak değil diğer unsurlarla birlikte ele alınmıştır (Pala, 2012: 116-181). Yüz ve yanak, Allah’ın cemâlinin tecelli noktası olması (Aksu, 2017: 293), âşığın gönlünü çelmesi ve kendine bağlaması (Sefercioğlu, 2001: 177), âşığın sürekli bakmak istediği yer oluşu gibi özellikleriyle söz konusu edilmiştir (Uludağ, 2016: 16). Sevgilinin güzelliğinin büyük bir bölümünü yüzü oluşturmaktadır. Yüz, nurunu Allah’ın Cemâl sıfatından alır ve nurlu haliyle görünen yüz, âşığın içinde bulunduğu karanlığı yok eder (Aksit ve Özuygun, 2015: 97). Âşık her daim sevgilinin yanağını arzu eder, onun için gözyaşı döker, onun yanağını aydan ve güneşten bile kıskanır (Kurnaz, 2012: 162). Klâsik Türk Edebiyatında yüz ve yanak, genellikle birlikte ele alınıp aynı unsurlara benzetildiği için (Gönel, 2010: 293), bu çalışmada da, birlikte değerlendirilmiştir. Bu makalede Mehmet Kanar’ın iki ciltlik “Hâfız Divânı” adlı eserindeki 495 gazel, 33 kıt’a, 41 rubâf, 3

⁵ Diğer beyit örnekleri için bkz. G. 1-1, G. 8-1, G. 13-8, G. 18-1, G. 44-4, G. 74-5, G. 78-5, G. 81-7, G. 84-1, G. 86-1, G. 87-6, G. 90-9, G. 118-5, G. 140-5, G. 150-1, G. 166-7, G. 176-6, G. 186-2, G. 206-8, G. 286-9, G. 285-5, G. 283-9, G. 276-7, G.275-8, G. 266-4, G. 263-2, G. 256-7, G. 248-6, G. 239-6, G. 212-4, G. 225-1, K. 2-32, G. 313-1, G. 329-2, G. 349-4, G. 398-8, G. 413-6, G. 451-4, G. 485-1, G. 486-9, K. 25-1, K. 32-1.

kaside, 1 mesnevî, 1 sâkî-nâmedeki yüz ve yanakla ilgili görünüşler ele alınmış ve beyitler düz yazıya çevrilmiş haliyle ele alınmıştır.

2.2.1. Genel Olarak Yüz ve Yanak

Klâsik Türk Edebiyatında olduğu gibi, Hâfız Divânında da zaman zaman yüz ve yanağın herhangi bir benzetme ilgisi olmaksızın söz konusu edildiği görülmüştür⁶.

*Hiyâl-i **ruy-i** tu der her tarîk hemreh-i mâst*

Nesîm-i mûy-i tu peyvend-i cân-i âgeh-i mâst (G.23-1)

Âşığın en büyük hayali, sevgilinin yüzünü görmektir. Ancak çoğu kere bu isteğine nail olamaz. Bu yüzdendir ki biricik yoldaşı sevgilinin hayalidir.

Ber dûhte'em dîde çu bâz ez heme âlem

*Tâ dîde-i men ber **ruh-i** zîbâ-yi tu bâz est* (G.40-7)

Gözlerini kapatarak dünyayla olan bütün ilişkisini kesmek isteyen âşık, sevgilinin güzel yanaklarından başka bir şey hayal edememektedir.

2.2.1.1. Yüz ve Yanakla İlgili Benzetmeler

Klâsik Türk Edebiyatında olduğu gibi, Hâfız Divânında da yüz ve yanak, rengi ve şekli bakımından söz konusu edilmiştir. Sevgilinin yüzü ve yanağı bazı çiçeklerle teşbih ilgisi içinde ele alınmıştır (Bayram, 2007: 211-212 ve Sefercioğlu, 2001: 179). Hatta sevgilinin yüzü ve yanağı bu çiçeklere benzemekle kalmayıp bu çiçekler sevgilinin yüzü ve yanağına benzeme gayesi içindedirler. Bu durum, Hâfız Divânı için de geçerlidir.

2.2.1.2 Gül

Gül, Klâsik Türk Edebiyatında tazeliği, güzelliği ve hoş kokusuyla ilgi çeken bir çiçek (İpek, 2008: 15, Kalkandelen, 2008: 103, Keskin, 2015: 287 ve Tolasa, 2001: 472) olup sevgilinin yüzü için benzeyen durumundadır. Hâfız da, Klâsik Türk şairleri gibi, sevgilinin yüzünü ve yanağını gülle veya gül bahçesiyle birlikte söz konusu etmiştir⁷. Bu benzetmede şekil, renk ve koku ilgisi esastır.

***Gul'**izârî zi gulistân-i cihân mâ râ bes*

Zin çemen sâye-i an serv-i revân mâ râ bes (G.268-1)

⁶ Diğer beyit örnekleri için bkz. G. 5-2, G. 10-5, G. 22-5, G. 23-2, G. 36-5, G. 38-2, G. 40-7, G. 55-2, G. 58-2, G. 68-2, G. 97-3, G. 98-2, G.104-1, G.111-2, G. 126-1, G.127-1, G. 130-2, G. 131-7, G. 152-2, G. 171-5, G. 211-1, G. 215-7, G. 219-5, G. 229-7, G. 237-4, G. 250-1, G. 251-5, G. 287-6, G. 315-3, G. 320-4, G. 320-6, G. 322-9, G. 329-23, G. 357-5, G. 384-7, G. 393-5, G. 393-8, G. 416-6, G. 432-4, G. 433-6, G. 437-8, G. 439-1, G. 464-5, G. 464-6, G. 493-6, G. 494-4.

⁷ Diğer beyit örnekleri için bkz. G. 149-3, G. 195-6, G. 263-6, G. 288-1, G. 414-2, G. 421-3, G. 3-4, G. 6-6, G.197-2.

Aşağıdaki beyitte âşık için, gül bahçesinde gül yanaklı sevgili ve onun servi boyunun gölgesinin olması dahi yeterlidir.

*Rûy-i rengîn râ be herkes mînumâyed hemçu **gul***

Ver begûyem bâz pûşân, bâz pûşâned zi men (G. 401-2)

Sevgili, gül gibi güzel yüzünü herkese gösterirken âşığından gizlemeyi tercih etmiştir.

2.2.1.3 Lâle

Klâsik Türk Edebiyatında; zarafetin, inceliğin ve masumiyetin simgesi olan lâle (Kartal, 2003: 72-73, Baytop ve Kurnaz, 2003: 80), rengi ve şekli itibariyle, sevgilinin yüz ve yanağına teşbih edilir. Lâlenin ortasındaki siyahlığın, sevgilinin gamzesindeki ben veya lâlenin sevgilinin yanaklarını kıskanması sonucunda ortaya çıkan bir yara olduğu düşünülür (Önal, 2009: 912). Lâle, Klâsik Türk Edebiyatında olduğu gibi Hâfız Divânında da sevgilinin yüzü ve yanağı için bir teşbih ögesi olarak söz konusu edilmiştir.

Tarf-i çemen u tavâf-i bustân

*Bî**lâle**'izâr hoş nebâşed* (G.163-2)

Hâfız'ın tahayyülüne göre âşığın yanında lâle yanaklı bir sevgili olmazsa, ne çimende ne de bahçelerde dolaşmanın bir güzelliği vardır.

Husn-i tu hemîşeder fuzûn bâd

*Rûyet heme sâle **lâlegûn** bâd* (G. 107-1)

Âşık, sevgilinin güzelliğinin günbegün artmasını, yüzünün her zaman lâle gibi kıpkırmızı olmasını istemektedir.

2.2.1.4 Yasemin (Semen)

Klâsik Türk Edebiyatında yasemin, beyaz renkli oluşu, yumuşaklığı ve güzel kokusundan dolayı sevgilinin yüzü ve yanağı için bir benzetme ögesidir (Bayram, 2007: 214). Bu Hâfız Divânında da aynı şekilde yer almaktadır.

Zi şerm-i anki be rûy-i tû nisbeteş kerdem

***Semen** be dest-i sabâ hâk der dehân endâht* (G.16-7)

Hâfız'ın beytine göre yasemin, sevgilinin güzelliğini görünce utanmış, saba rüzgârı da eliyle onun ağzına toprak atmıştır:

2.2.3. Gök Cisimleri ve Gök Cisimleriyle İlgili Benzetsmeler

Klâsik Türk Edebiyatında sevgilinin yüzünün ve yanağının güzelliğini, parlaklığını ifade için güneş, ay gibi bazı kozmik unsurlardan yararlanılmıştır. Benzer hayal unsurları, Hâfız Divânında da yer almaktadır.

2.2.3.1 Güneş (Mihir)

Sevgilinin güzelliğini anlatmak için kozmik unsurların başında gelen güneş güzelliği, parlaklığı, ulaşılmazlığı, bulunduğu yeri aydınlatması, yakıcılığı gibi özellikleri bakımından sevgilinin yüzüne teşbih edilir (Küçük, 1988: 149, Şentürk, 1994: 159-162, Özkan, 2015: 266 ve Ay, 2009: 122). Sevgilinin yüzü âşık için öyle parlak ve yakıcıdır ki onun yanağı güneşten bile daha üstün gösterilir. Güneşin dünyayı aydınlatması gibi sevgilinin yüzü de âşığın karanlık gönlünü aydınlatır. Sevgilinin yüzü güneş olunca âşığın gözyaşları da yıldız olur. Güneş, Hâfız Divânında da sevgilinin yüzü ve yanağı için bir benzetme unsurudur⁸.

Bî **mihir-i** ruhet rûz-i merâ nûr nemândest

Vez omr merâ cuz şeb-i deycûr nemândest (G.38-1)

Sevgilinin güneşe benzeyen yüzünün görülmesiyle karanlıklar aydınlığa dönüşecektir. Fakat sevgili, yüzünü göstermediği için âşığın tüm zamanı gecedir.

Tenem ez vâsıta-i dûrî dilber begudâht

Cânem ez âteş-i **mihir-i** ruh-i cânâne besûht (G. 17-2)

Âşık, sevgiliden uzakta olduğu için bedeni erimekte, güneşe benzeyen yanağının yakıcılığı karşısında da canı yanmaktadır.

2.2.3.2 Ay (Mâh/Meh)

Klâsik Türk Edebiyatında en çok kullanılan kozmik unsurlardan biri olan ve birinci kat felekte yer alan, ışığın kaynağı olarak bilinen ve ışığını güneşten alan ay, güzelliğin sembolü olan sevgiliye teşbih edilmektedir (Yentür, 2003: 24 ve Deniz, 1992: 215-216). Sevgilinin simgesi olan ay, her gece görünmez, yükseklerdedir, karanlığı aydınlatır ve uzaktan seyredilir (Caran, 2003: 62). O nuruyla güzeldir ve geceyi güzelleştirir. Bu nurlu yüzüyle ay, sevgiliden başkası değildir. Kimse ona yaklaşamaz. Görünmezdir, yükseklerdedir ve uzaktan seyredilir. Sevgilinin kendisi bir ay olduğu gibi yanağı ve yüzü de ay gibidir. Hatta sevgilinin yüzü aydan daha güzel, üstün ve parlaktır (Pala, 2012: 402). Hâfız Divânında da, Klâsik Türk şairlerinde olduğu gibi, ayın sevgilinin yüzüne ve yanağına teşbih edilmesi söz konusudur⁹.

Çu **mâh-i** rûy-i tu der şâm-i zulf mîdîdem

Şebem be rûy-i tu rûşen çu rûz mîgerdîd (G. 238-7)

⁸ Diğer beyit örnekleri için bkz. G. 120-2, G. 124-3, G. 182-9, G. 442-6.

⁹ Diğer beyit örnekleri için bkz. G. 14-5, G. 19-1, G. 23-7, G. 45-5, G. 52-3, G. 67-6, G. 68-1, G. 85-1, G. 106-6, G.136-4, G.140-5, G. 149-1, G. 174-4, G. 206-6, G. 216-4, G. 230-8, G. 239-5, G. 289-1, G. 312-7, G. 344-2, G. 409-5, G. 410-2, G. 418-1, G. 441-1, G. 469-7, G. 491-1, G. 491-8, K. 3-18.

Örnek beyitte, âşık, sevgilinin gece gibi karanlık saçlarının arasından sevgilinin ay yüzünü görünce, âşığın gecesi gündüz olur.

Gû şem' meyârîd der in cem'ki imşeb

*Der meclis-i mâ **mâh-i** ruh-i dûst temâm est* (G. 46-2)

Âşığın sevgilinin yüzünü görebilmesi için muma ihtiyacı yoktur; çünkü sevgilinin aya benzeyen yüzü, geceyi aydınlatmaktadır.

2.2.4.1. Objeler İle İlgili Benzetmeler

Klâsik Türk Edebiyatında olduğu gibi (Sefercioğlu, 2001: 181), Hâfız Divân'ında da sevgilinin yüzü ve yanağı, renk, şekil ve parlaklık ilgisi açısından, çeşitli objelere teşbih edilmiştir.

Klâsik Türk Edebiyatında yüzün ayna ile olan ilgisi, aydınlığı, parlaklığı, pürüzsüzlüğü, lekesizliği ve yuvarlaklığı sebebiyledir. Hatta ayna ile sevgilinin yüzü arasındaki ilgi aydınlık ve karanlık gibi zıt yönlerde sahip oluşu ile de sevgiliye teşbih edilerek âşığına hem ümit verir hem de ona cefayı reva görür. Bu nedenle sevgili ikiyüzlüdür ve ona güvenilmez (Güler, 2004: 2).

*Rûy-i tu meger **âvine-i** lutf-i ilâhîst*

Hakkâ ki çonîn est u derin rûy u riyâ nîst (G. 69-3)

Hâfız için de, sevgilinin yüzü ve yanağı, parlak bir aynadır. Hatta, sevgilinin yüzü aynadan bile daha güzeldir. Sevgilinin yüzü lütuf aynasına benzemektedir¹⁰.

Mihr-i tu aksî ber mâ neyefkend

***Âvînerû**, yâ âh ez dilet âh!* (G. 418-5)

Âşık, sevgilinin güneşe benzeyen aksinden uzaktadır. Zaten ayna yüzlü sevgili, âşığına yüz vermemekte, ona ah çektirmeye devam etmektedir.

2.2.4.2. Mum (Çerâğ, Şem)

Klâsik Türk şairlerinin yüz ve yanağa dair benzetmelerinden bir diğeri olan mumda renk, aydınlık, parlaklık ve yakıcılık ilgisi esastır (Köse, 2013: 77). Aynı zamanda pervanenin daima etrafında dönmesinden dolayı mum ile pervane birlikte anılmaktadır (Kurnaz, 2012: 164). Mum geceleri yakılır ve etrafa aydınlık vererek yol gösterir, âşığa da yol gösteren sevgilinin yanağının mumudur (Karaca, 2018: 134). O mum, âşık ve âşığın gönlünde büyük bir etkiye sahiptir. Âşık, her daim sevgilinin yanağındaki o ışığı arzular. Hâfız Divânında da mum-yanak ve mum-pervane ilgisine yer verilmiştir¹¹.

¹⁰ Diğer beyit örneği için bkz. G. 127-3.

¹¹ Diğer beyit örnekleri için bkz. G. 117-5, G. 260-4, G. 294-7, G. 335-3, G.427-7, G. 433-4.

Şeb-i zulmet u beyâbân be kocâ tevân resîden?

*Meger ân ki şem'-i rûyet be rehem **cerâğ** dâred* (G.117-5)

Âşık, karanlıkta nereye gideceğini bilememekte, yolunu bulamamaktadır. Onun yolunu bulmasına yardımcı olabilecek tek şey ise, sevgilinin muma benzeyen parlak yüzüdür.

***Cerâğ-i** rûy-i tû râ şem' geşt pervâne*

Merâ zi hâl-i tû bâ hâl-i hîş pervâne (G. 427-1)

Mum dahi, sevgilinin muma benzeyen yüzüne pervane olduğu için etrafında dönüp durmaktadır.

Sonuç

Sevgili; âşığın eziyet etmesi, cefası, vefasızlığı, acı çektirmesi gibi özellikleri ile Klâsik Türk Edebiyatının vazgeçilmez konularının başında gelmektedir. Sevgili âşığın ne kadar acı ve ızdırap verse de sevmekten asla vazgeçmez. Sevgilinin bir bakışı, bir sözü ya da herhangi bir davranışı âşık için çok önemlidir. Âşık için aşk yolu ne kadar tehlikeli olsa da o buna sabreder, o yoldan asla vazgeçmez. Çünkü o gerçek bir âşıktır. Klâsik Türk Edebiyatında olduğu gibi Hâfız Divânında da sevgili âşığın hep eziyet eder, onu görmezden gelir. Ona hep gözyaşını reva görmektedir. Fakat ne olursa olsun sevgili daima yüceltilir. Onun güzelliği dünyalara bedeldir. Hatta sevgilinin olmadığı yer hiçbir değer atfetmemektedir.

Sevgilinin en çok zikredilen güzellik unsurlarının başında âşığın gönlünü çelen, onu kendine bağlayan bir cazibe kaynağı olarak yüz ve yanak gelmektedir. Sevgilinin yüzü ve yanağı, Klâsik Türk Edebiyatı ile birebir örtüşür şekilde birtakım çiçeklere, gök cisimlerine ve çeşitli objelere teşbih edilerek tasvir edilmiştir. Buna göre, sevgilinin yüzü, parlaklığı bakımından en çok ay ve güneşe; yanakları ise, rengi sebebiyle lâle ve goncaya benzetilmiştir. Obje olarak ise, ayna ve muma benzetilmiştir. Sebki-Hindi akımından etkilendiği görülen Hâfız Şîrâzi, anlam inceliği ve hayâl yoğunluğuna şiirlerinde yer verdiği görülmekte olup, birçok şaire rehberlik ettiği düşünülmektedir.

Sevgilinin yüzü, onun güzelliğinin tecelli ettiği yerdir. Âşık, daima sevgilinin yüzünü görmeyi arzulamaktadır. Sevgilinin yüzü âşık için bir yaşam kaynağıdır. Yapmış olduğumuz çalışma doğrultusunda da ortaya çıkmış olduğu gibi sevgilinin güneş ve ay'a benzeyen yüzü âşık için karanlığın aydınlığa dönüşmesine sebep olmaktadır. Hatta sevgilinin yüzü etrafı o kadar aydınlatmakta ve ışık saçmaktadır ki güneş bile bu parlaklık karşısında utanmaktadır. Güneş doğunca nasıl gökyüzü aydınlanıyorsa, âşık da sevgilinin yüzünü görünce onda bir iç aydınlığı meydana gelir. Âşık sevgilinin yüzünü seyretmeye doyamaz. Yanak ve yüz diğer unsurlar gibi yaralayıcı özelliklere sahip olmadığı için bu unsurlar âşıklar için kutsal kabul edilir.

Hâfız Şîrâzi, kendi şiir anlayışı ve içinde bulunduğu yaşamın şartlarına göre beyitlerinde sevgili ve sevgilinin yüz ve yanak güzelliğine dair mazmunlara

yer vermiştir. Hâfız'ın Divânında yer alan beyitlerin karşı okuyucuda kendisini bulması, şiirlerindeki akıcılık, âhenklik ve sadelik olması böyle bir çalışmanın yapılmasına gereksinim duyulduğunu hissettirmiştir. Beyitlerindeki anlamlar soyutluk kavramından çıkıp onları somut bir hale dönüştürür. Gerçekçidir. Belki de bu özellikleri sebebiyle kendisinden sonra gelen Fuzulî, Nedim ve Bâki gibi şairler kendisinden çok fazla etkilenmiştir. Bunun yanında Hâfızın şiirlerine çok sayıda nazire yazılması da onun hem Klâsik Türk Edebiyatında hem de İran edebiyatında önemli bir yere sahip olduğunun göstergesi olarak gösterilebilir.

Kaynakça

- Aksit, Ali, Özuygun Ali Rıza. (2015), “Şeyh Gâlib'in “Hasretiz” Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısal Açından İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 17, S 1, s. 95-111.
- Aksu, Cemal. (2017), *Lutfî Divânı'nın Tahlili*, Post Yayınları, İstanbul.
- Akün, Ömer Faruk. (1994), “Divân Edebiyatı”, *DİA*, C 9, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul.
- Armutlu, Sadık. (2017), “Klasik Arap, Fars ve Türk Şiirinde Güzel/Sevgili Proto Tipleri”, *Doğu Esintileri İnanoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C 7, S 7, s. 1-67.
- Ay, Ümrân. (2009), “Divân Şiirinde Güneşin Sevgili Tipine Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme”, *Divân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2, C 2, S 2, s. 117-162.
- Batıslam, Hanife Dilek. (2002), “Divân Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S 1, s. 185-208.
- Bayram, Yavuz. (2007), “Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2/4, s. 209-219.
- Baytop, Turhan, Kurnaz, Cemal. (2003), “Lâle”, *DİA*, C 27, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Ankara.
- Canım, Rıza. (1998), *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Caran, Mümtaz. (2003), *15, 16, 17 ve 18. Yüzyıl Şairlerinden Ahmet Paşa, Necâti Bey, Fuzûli, Bâkî, Nef'î, Nâ'ilî, Nedim ve Şeyh Galib'in Kasidelerinde Kozmik Unsurlara Bakış ve Kozmik Unsurların Kullanılış Tarzlarının Karşılaştırılması*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Çavuşoğlu, Mehmet. (1986), “Divân Şiiri”, *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı II)*, S 415-416-417 (Temmuz-Eylül), TDK Yayınları.

- Çavuşoğlu, Mehmet. (2001), *Necati Bey Divânı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Gökcan Türkdoğan, Melike. (2011), "Aşk Mesnevileri Ve Gazellerdeki Sevgili İmajına Dair Bir Karşılaştırma", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 29, s.111-124.
- Gönel, Hüseyin. (2010), "Divân Şiirinde Sevgiliye Dair", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3, s. 208-222.
- Gönel, Hüseyin. (2010), *15.-16. Yüzyıl Divânlarına Göre Divân Şiirinde Sevgili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Güler, Zülfi. (2004), "Şeyh Galib Divânında Ayna Sembolü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 14, S 1, s. 103-121.
- İpek, Abdulmuttalip. (2008), *Klâsik Türk Şiirinde Gül Redifli Kasideler*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- İşçi, Filiz, (2017), *15.-19. Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Zülf*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Kalkandelen, Ayşe Hilal. (2008), "Nevâî Bahçesinde Güller, Goncalar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 29, s. 103-117.
- Kara, Ahmet. (2017), "Türk-Fars Edebî İlişkileri Hakîkate Düşen Gölge", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, s. 42-50.
- Karaca, Derya. (2018), "Klâsik Türk Şiirinde Şem ve Pervane Kullanımları", *The Journal of International Social Research, Turkish Language and Literature*, Volume: 11/61, s. 129-146.
- Kartal, Ahmet. (1998), *Klâsik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Keskin, Neslihan Koç. (2015), "Burdur Gülünden Elde Edilen Mamûller ve Divân Şiirinde Gül Mamûlleri", *I. Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım, Bildiriler*, s. 287-298.
- Köse, Aynur. (2013), *16. Yüzyıl Gazellerinde Sevgilide Yanak, Hâl ve Hatt Unsurlarının Ele Alınışı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Küçük, Sabahattin. (1998), "Divân Şiirinde "Güneş" Üzerine Bir Deneme", *Mehmet Kaplan İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Ankara.
- Önal, Sevda. (2009), "Klâsik Türk Edebiyatında Lâle ve Edebî Bir Tür Örneği Olarak Lâle Şiirleri", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/2, s. 911-927.

- Özcan, Nurgül. (2012), “15. Yüzyıl Divânlarında Dinî Benzetmelerle Yapılan Sevgili Tasvirleri”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 11, s. 159-189
- Özkan, Ömer. (2005), “Bir Tedavi Bitkisi Olarak Gül’ün Divân Şiirindeki Görünümleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 7, S 2, s. 30-41.
- Özkan, Mehmet Sadık. (2015), *Nedîm Dîvânı’nda Kültür Unsurları*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman.
- Pala, İskender. (2012), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, Ankara.
- Sefercioğlu, Nejat. (2001), *Nev’î Divânı’nın Tahlîli*, Akçağ Kitabevi, Ankara,
- Şentürk, Ahmet Atilla. (1994), “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (90), s. 131-179.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2012), *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Taş, Ayşe Işıl. (2013), *Şeyh Gâlib Dîvânı’nda Sevgilinin Güzellik Unsurları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Tolasa, Harun. (2001), *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tuğluk, İbrahim Halil. (2010), “Tıfl-ı Dil-Beste Dilber: Divân Şiiri’nde Sevgilinin Yaşı”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3, s. 541-558.
- Uludağ, Erdoğan. (2016), “Fuzûlî’nin Gazellerinde Bir Güzellik Unsuru Olarak Yanak”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 15-68.
- Yıldız, Alim. (2004), “Süleyman Nazîfe Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri”, *Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C VIII/1, s.159-201.